

Una lectura nova del llibre més mediterrani del Nou Testament: l'obra exegetica de Josep Rius-Camps sobre els Fets del Apòstols

Joan FERRER

En el marc d'un congrés sobre *la Bíblia i el Mediterrani* sembla ben escaient parlar de l'aportació científica més recent a l'exegesi del llibre que sense cap mena de dubte és l'obra més mediterrània del conjunt de llibres que componen la gran biblioteca bíblica: el llibre dels Fets del Apòstols (Ac). Crec que els nombrosos viatges per mar dels diversos protagonistes i el naufragi de Pau i els seus companys de viatge avalen suficientment la mediterraneïtat de l'obra.

El professor Josep Rius-Camps deu ser l'estudiós que ha escrit més pàgines d'investigació sobre el llibre dels Fets dels Apòstols: fins aquest moment ha dedicat a l'estudi d'Ac nombrosos articles en publicacions científiques¹ i cinc llibres.² El seu comentari cursiu als Fets dels Apòstols és el

1. «Qui és Joan, l'anomenat "Marc"», *RCatT* V (1980) 297-329; «L'aparició/desaparició del "nosaltres" en el llibre dels Fets: un simple procediment teològic-literari?», *RCatT* VI (1981) 33-75; «L'elecció de Maties. Restauració pòstuma del Nou Israel», *RCatT* XII/1 (1987) 1-28; «Pentecostés versus Babel. Estudio crítico de Hch 2», *Filología Neotestamentaria* 1 (1988) 35-61; «Els tres sumaris dels Fets dels Apòstols (Ac 2,41-47; 4,32-5,16 i 19,11-19)», *RCatT* XIV (1989) 242-256; «El seguimiento de Jesús, "el Señor", y de su Espíritu en los prolegómenos de la misión (Hch 1-12)», *EstBibl* 51 (1993) 73-116; «La misión hacia el paganismo avalada por el Señor Jesús y el Espíritu Santo (Hch 13-15)», *EstBibl* 52 (1994) 341-360; «Jesús y el Espíritu Santo conducen la misión hacia Europa (Hch 16,1-18,22)», *EstBibl* 52 (1994) 517-533; «Tres comunitats presidides per dones en els Fets dels Apòstols», *ButABC. Suplement* 7 (1994) 105-120.

2. *El camino de Pablo a la misión de los paganos. Comentario lingüístico y exegetico a Hch 13-28*, Madrid 1984; *De Jerusalén a Antioquía. Génesis de la iglesia cristiana. Comentario lingüístico y exegetico a Hch 1-12* (Córdoba 1989); *Comentari als Fets dels Apòstols. Vol. I. «Jerusalem»:*

primer comentari científic a un llibre bíblic redactat i publicat en llengua catalana i constitueix per la seva extensió i novetat l'obra més important de la història de la ciència bíblica en català.

Crec que podem afirmar que el conjunt d'estudis de Rius-Camps ha establert un nou paradigma en la interpretació d'aquest llibre del Nou Testament, a partir de l'anàlisi minuciosa —lingüística i literària— de les dues recensions en què la tradició manuscrita ens ha fet arribar el text d'Ac: el text alexandrí —recensió que els editors moderns del Nou Testament han publicat fins ara com a text ordinari d'Ac— i el text occidental, que, per raons que no sembla que s'hagin arribat a aclarir mai, no ha tingut el favor dels editors del text grec del Nou Testament. A partir de l'estudi minuciós del text, Rius-Camps estudia el sentit simbolicoteològic que l'autor del llibre dels Fets ha volgut comunicar al seu text.

1. Els vectors de força de l'estudi del llibre dels Fets

Tot l'estudi exegetíc que el professor Rius-Camps ha dedicat al llibre dels Fets es troba sòlidament fonamentat en dos grans pilars: *l'estudi lingüístic i l'anàlisi literària*.

Les abundants notes lingüístiques sobre la llengua d'Ac que constitueixen el primer apartat de cada secció del *Comentari als Fets dels Apòstols (ComFets)* constitueixen un treball modèlic d'estudi de la llengua grega bíblica. A tall d'exemple reproduïxo una nota de *ComFets* que és una bona il·lustració del mètode rigorós de l'anàlisi lingüística en l'obra exegetica de Rius-Camps:

«μὲν οὖν, típica fórmula reasumptiva emprada per Lluc repetidament a fi d'encapçalar un nou període, que tanmateix té molt a veure amb el precedent (cf. B.-D.-R., par. 451,1; Haenchen 111 i n. 4). L'ús d'aquesta fórmula genera una sèrie de matisos: a) quan va acompanyada de la partícula *correlativa* δέ, a més de marcar sempre un notable contrast entre els dos incisos, serveix per a introduir un període conclusiu o un sumari: 1,6.7; 2,41.42 (.43 vl); 5,41 (.42 vl); marcar les tauletes laterals d'un tríptic: 8,4.5 i 8,25.26; 9,31.32 i 11,2a.f vl; reasumir el fil del discurs després d'un llarg excurs: 11,19.20 collacionat amb

Configuració de l'església judeocreient (Ac 1,1-5,42) (Barcelona 1991); *Comentari als Fets dels Apòstols. Vol. II. «Judea i Samaria»: Gènesi de l'església cristiana a Antioquia (Ac 6,1-12,25)* (Barcelona 1993) [fins ara sols s'han publicat aquests dos primers volums, dels quatre previstos, del *ComFets*]; *L'abdicació de Pere. Catequesi de Reixac sobre els Fets dels Apòstols (I). Primera part: Ac 1-12* (Barcelona 1993).

8,4; crear una transició: 12,5a.b; 14,3.4; 15,3.4; 15,30.31; 17,12.13 (17,12a.b vl); fer una notable inflexió dins una duració: 13,4.5b; 16,5.6; 17,17.18; 19,32.33, o dins el relat: 19,38.39; 23,18.19; 23.31.32; crear una expectació: 28,5.6; o emfasitzar una resposta: 25,4a.b; 25,11a.b; *b*) emprada, en canvi, de manera *absoluta*, sense la correlativa *δέ*, serveix per a obrir un parèntesi a l'interior d'un discurs directe: 1,18; introduir la peroració: 17,30; cloure un diàleg: 23,22; introduir o reprendre l'argument de descàrrec en el si d'una defensa: 26,4; 26,9. La variant occidental, *καὶ εἶπεν* D it, és secundària» (*Com-Fets* I,47 n.6).

El segon dels elements que constitueixen l'estructura que fonamenta l'estudi d'Ac és l'anàlisi literària del text. Rius-Camps ha mostrat que el llibre es troba completament estructurat en tot un seguit de figures literàries (concèntriques, paral·leles, quiàstiques, etc.) i de marques editorials (repetició de mots, de termes equivalents, de girs singulars, de noms i sobrenoms, de xifres significatives en el context de la tradició bíblica, etc.) que constitueixen un món de recursos estructuradors —i per tant significatius— per al lector/oient del llibre en un món on els mitjans i els recursos editorials són molt precaris. Un bon exemple del treball literari que Rius-Camps posa de manifest a l'interior del llibre dels Fets és la perfecta estructura concèntrica que descobreix a l'interior del complex text d'Ac 2,7-12:

«A l'interior del relat apareix una perfecta estructura concèntrica, emmarcada per la comprovació al començament i a la fi del gran desconcert causat per la irrupció de l'Esperit:

α Desconcert general (ἐξίσταντο) + interrogant (v. 7)

β Constatació en forma de pregunta (πῶς... ἀκούομεν) (v. 8)

γ Terna de *pobles* (v. 9a)

δ Centre: Conjunt de nou *nacions* (vv. 9b-10a)

γ' Terna de *pobles* (vv. 10b-11a)

β' Corroboració en forma d'asseveració (ἀκούομεν) (v. 11b)

α' Desconcert general (ἐξίσταντο) + interrogant (v. 12)»

(*ComFets* I,108).

Aquests dos grans blocs d'anàlisi —lingüística i literària—, realitzats amb un rigor exemplar, constitueixen els sòlids fonaments de la lectura que Rius-Camps realitza del llibre dels Fets: quan ha estudiat el valor de cada mot o expressió significatius i quan ha determinat quin model literari ha emprat l'autor per donar significació al seu text, aleshores es pot passar a veure quin sentit té el missatge que es comunica als lectors o oients.

2. La doble tradició textual del llibre dels Fets dels Apòstols

Dins el conjunt de la literatura bíblica, el llibre dels Fets presenta un problema singular i absolutament sorprenent: el text ha estat transmès per dues recensions anomenades alexandrina (Text Alexandrí: TA) i occidental (Text Occidental: TO). El TA —considerat fins ara pels editors del Nou Testament grec com a text ordinari— és, segons Metzger, «*more colorless and in places more obscure*»,³ mentre que el TO, que és un deu per cent més llarg que el TA, és «*generally more picturesque and circumstantial*». ⁴ El judici dels editors de *The Greek New Testament* es fonamenta en la valoració d'Ernst Haenchen a propòsit de les lectures del Còdex Bezae (D), que és el principal testimoni del text dit occidental: «*in none of the three cases does the "Western" text of Acts preserve for us the "original" text of that book; this is the lesson that we are gradually beginning to learn.*»⁵ En síntesi, la posició dels editors és la següent: «*the Committee judged that some of the information incorporated in certain Western expansions may well be factually accurate, though not deriving from the original author of Acts.*»⁶

Davant d'aquesta situació, el *Comentari als Fets dels Apòstols* ha partit d'una posició completament distinta i —metodològicament i científicament— molt més intel·ligent: en lloc de considerar que hi ha un text d'Ac «original» i uns afegits més o menys espuris que en cada cas s'han de valorar, que és el postulat dels editors de *The Greek New Testament*, Rius-Camps parteix del principi que Ac ha estat transmès en dues recensions que han de ser estudiades com a unitats textuais paral·leles i intel·ligibles per elles mateixes. El *ComFets* presenta en paral·lel la traducció catalana de les dues recensions i tot seguit valora la coherència lingüística i teològica de les lectures de cadascuna de les dues recensions. Per fer aquest treball Rius-Camps ha hagut d'establir el text de la recensió occidental, menystinguda fins ara pels editors, a partir d'una lectura d'un facsímil del text del Còdex Bezae editat per F.H. Scrivener i de l'ajut dels estudis paleogràfics de D.C. Parker⁷ i de l'intent de reconstrucció del TO de M.É. Boismard i A. Lamouille.⁸ En aquest aspecte el *ComFets* de Rius-Camps fa una aportació valuosa.

3. BRUCE M. METZGER, *A Textual Commentary on the Greek New Testament* (London-New York 1975) 260.

4. *Ibid.*, 260.

5. *Ibid.*, 271, que és una citació d'E. HAENCHEN, *Die Apostelgeschichte* (Göttingen 1965) 50.

6. *Ibid.*, 272.

7. D.C. PARKER, *Codex Bezae. An early Christian manuscript and its Text* (Cambridge 1992).

8. M.É. BOISMARD – A. LAMOUILLE, *Texte Occidental des Actes des Apôtres. I: Introduction et textes; II: Apparat critique* (París 1984).

síssima a la crítica textual del llibre dels Fets des d'una perspectiva ben nova. Caldrà esperar a la publicació del darrer volum del *ComFets* perquè l'autor faci una valoració global del problema de les dues recensions. Fins ara hem pogut veure que les lectures del TO són lingüísticament i teològicament molt coherents i en aquest sentit, doncs, *originals*. Sembla que el que entrarà en crisi és el concepte d'*original* dels editors del text grec del Nou Testament, que és un concepte —tal com ells l'usen— modern i anacrònic. En el cas d'un text com el TO del llibre dels Fets, que, segons va demostrant el *ComFets*, és molt coherent i que té testimonis sòlids escampats arreu del món cristià antic, caldrà parlar de dues recensions originals. Aquest concepte és una de les aportacions més grans a la ciència bíblica moderna del *ComFets*.

3. Símbol i història

A partir de l'anàlisi textual, lingüística i literària d'Ac, Rius-Camps estudia «el sentit simbolicoteològic que els evangelistes donaren a certs relats en el marc d'un nou gènere literari que servís de pauta per a la predicació i la consolidació de les noves comunitats, en continuïtat com a mètode hermenèutic amb els coneguts procediments midràshics i deràshics del judaisme» (*ComFets* I,24).

El llibre dels Fets és la segona part d'una obra doble (Lc-Ac) desenquadrada. Ac és un evangeli que per atzars de la història va quedar separat del primer llibre i que va ser interpretat com una obra que pertanyia al gènere històric i que contenia els Fets dels Apòstols. Rius-Camps interpreta el llibre com un evangeli: una obra destinada a fer un seguiment del model exposat en el primer llibre, de manera que l'Evangeli —dits i fets de Jesús— és el criteri fonamental per sospesar la qualitat cristiana, en cada moment i situació concrets, dels protagonistes d'Ac. Així:

«Lluc distingeix curosament entre el moment *puntual* en què un individu comença o torna a actuar sota l'impuls de l'Esperit i l'*estat* o actuació permanent sota el seu impuls. Mentre no es prediqui d'un determinat grup o individu que és "ple" d'Esperit Sant, no podem tenir la certesa que les successives actuacions que es relatin hagin estat empreses sota la seva inspiració. Només quan s'indiqui expressament en tindrem la seguretat (p.e., 4,8 [Pere]; 13,9 [Saule/Pau]; 15,7 vl [Pere], etc.)» (*ComFets* I,119).

Des d'aquesta nova perspectiva basada en una anàlisi minuciosa del text —atès que tots els elements són portadors de sentit *evangèlic*—, un lli-

bre que llegit des de la perspectiva del gènere històric era estrany i difícilment comprensible, cobra ple sentit.

El llibre dels Fets dels Apòstols cal llegir-lo com un evangeli: pertany, doncs, al gènere teològic a partir d'un rerefons històric (*ComFets I*, 95). Aquesta és la lectura nova del llibre dels Fets dels Apòstols que ofereix l'obra exegètica del professor Josep Rius-Camps: una lectura sòlida, ben fonamentada, intel·ligent i profundament suggeridora. Una lectura digna d'un evangeli.

4. A guisa de corol·lari

El conjunt de l'obra de Rius-Camps sobre el llibre dels Fets dels Apòstols i, d'una manera especial, el gran *Comentari als Fets dels Apòstols*, penso que marca un canvi de paradigma en la història de l'exegesi d'aquest llibre del Nou Testament; d'aquí que la recepció de l'obra per part d'altres biblistes formats en l'escola tradicional hagi estat molt freda.⁹ Aquí es fa palesa la veritat de l'afirmació de Max Planck:

«Una nova veritat científica no se sol imposar pel fet que les persones que s'hi oposen es donin per informades i se sentin convençudes, sinó, més aviat, perquè aquests oponents es van morint i la nova generació ja es troba familiaritzada amb aquesta veritat.»¹⁰

El lector que s'havia sentit desconcertat davant un llibre d'història tan estrany com ara el llibre dels Fets dels Apòstols, en què els personatges protagonistes de cop i volta deixen de ser protagonistes i que acaba d'una manera tan sorprenent per a un llibre pretesament històric, experimenta, davant el nou paradigma interpretatiu que proposa el *ComFets*, la sensació que les peces quadren i que l'obra llegida com a evangeli adquireix veritable sentit.

9. La recensió del professor Jordi SANCHEZ BOSCH publicada al *ButABC* 47 (1994) 21-27 del *ComFets I* i II és un exemple insigne d'aquesta manca de recepció causada —segons la meua manera d'entendre— per la sensació de buit que ocasiona als investigadors formats dins un model concret —el model historicista— el canvi de paradigma en la interpretació del llibre dels Fets.

10. Citat per J.P. ACORDAGOICOECHA, *Cambio científico y dogma teológico* (Sant Cugat del Vallès 1978) 7.